

KOMMENTAR

Vilka värden präglar vår fostran?

Som fostrare av ditt barn, dina vänners barn, dina studerande och dina medmänniskor kan du aldrig räkna med några absoluta värden att luta dig tillbaka mot, anser **Rita Nordström-Lytz**.

Vad utgör ett värde? Frihet, jämlikhet och broderskap? Liv, hälsa, materiellt välstånd? **Peter Jarvis**, främst känd inom vuxenpedagogik, skiljer mellan *universella värden* och *kulturella värden*. De förra, menar han, formas hos människan under hennes tidiga barndom, då hon blir – eller inte blir – omhändertagen, vårdad och älskad. De senare är kontextbundna och bestämda dels av den specifika familj som människan växer upp i och dels av tidsepokens politiska, religiösa och kulturella utformning av samhället. En sådan distinktion är inte problemfri; att hänvisa till universella värden som allmängiltiga, oberoende av tid och rum, kan uppfattas som en förenkling, som inte uppfordrar till eftertanke. Något ”är” helt enkelt gott. Likaså kan hänvisningen till kulturella, föränderliga värden tjäna som ett sätt att fly svåra etiska och moraliska övervägande – allt mänskligt beteende är godtagbart, då man beaktar omständigheterna.

Värde-full fostran

De värden som präglar våra liv kommer till uttryck i hur vi möter våra medmänniskor. Låt mig genast deklarerar min utgångspunkt: en värdefri fostran existerar inte. En neutral, åt alla håll och för alla in-

fluenser öppen fostran eller undervisning till exempel i hemmet eller i skolan är en chimär. Att tro att de politiska, moraliska eller religiösa värderingarna går att exkludera från umgänget med den människa man umgås med är att bedra sig själv. Däremot får fostran givetvis inte innebära en manipulation av den andra, utan bör inkludera öppenheten för den andra att välja en egen väg för sitt liv. Pacifisten fostrar kanske en yrkesmilitär, ateisten en innerligt troende, attac-aktivisten en börsmäklare. Att hävda öppenheten inför barnets möjligheter att själv bilda sig sin uppfattning om tillvaron och att själv välja sin väg är däremot *inte* att se det som riktigt, önskvärt eller möjligt att fostra neutralt.

Värdeförändringar i korsdrag

Framför allt undervisning, men även fostran, handhas av skolan. I Finland överfördes det övergripande ansvaret för undervisningen från kyrkan till staten i slutet av 1800-talet i en tid då vårt land ännu inte var en självständig nation. Det innebar värdemässigt att en tradition som omfattade kristna trosvärderingar förenades med en lika stark tradition av underkastelse och lydnad inför överheten; ett förhållningssätt som hävdas åtfölja den finländska folksjälen än i dag då det gäller

att anpassa sig till globala marknadskrav eller transnationella regelverk som den Europeiska Unionens.

Beroende från tre håll

Undervisning och fostran äger rum i ett trippelsidigt beroende mellan individ, samhälle och ekonomi, där dessa tre bidrar till varandras existens samtidigt som de drar nytta av varandra. Ekonomin bidrar till samhället genom att främja välfärden (som ger möjlighet till utbildning) och samhället främjar ekonomin genom att tillhandahålla utbildat folk. Individen bidrar med arbetskraft för ekonomin och ekonomin förser individen med materiella möjligheter för ett drägligt liv. Samhället fyller individens materiella och immateriella behov och individen anpassar sig (positivt eller negativt) till samhället. I detta (i bästa fall balanserade) korsdrag formas de värden, som styr undervisning och fostran. Neoliberalismkritiska pedagogiska forskare i Finland (Finnish Educational Research Association: Research in Educational Sciences nr 24 och 28) påpekar dock en i vår tid uppkommen obalans mellan samhälle, individ och ekonomi: där samhället (regeringarna) tidigare kunde besluta hur marknaden skulle utnyttjas för att gynna samhället och dess individer är det i dag marknaden som

fattar de beslut, som samhället och dess medborgare måste anpassa sig till.

Nya neoliberal värden

Neoliberalismen som en ekonomisk doktrin tenderar att sprida sig också som ett allmänt underliggande tankemönster inom olika trans- och supranationella organisationer såsom Världsbanken, OECD och EU. Genom den omfattande tillgång till samhället som dessa organisationer har påverkas därmed också de värden som styr undervisning, hälso- och socialvård på ett nationellt plan, där nationalstatens självbestämmanderätt uppenbarligen begränsas. Fri marknad, valfrihet, individualism, konkurrens, flexibilitet, autonomi och entreprenörskap är grundläggande honnörsord i ett tänkesätt, som förser den enskilda individen med det ultimata ansvaret för den egna framgången. Den som inte lyckas på egen hand är en förlorare – och en förlorare har endast sig själv att skylla. Universella värden som solidaritet och ansvar (också för andra än mig själv) utgående från insikten att jag lever mitt liv beroende av andra formuleras i de transnationella sammanhangen endast av FN.

Värden i den finländska läroplanen

De värden som styr den finländska undervisningen och fostran finns formulerade i *Grunderna för den grundläggande utbildningen 2004*. Här finner vi värden som kan betraktas som universella: mänskliga rättigheter, rättvisa, demokrati, diversitet, respekt, jämlikhet, socialt ansvar. Här finner vi också i Jarvis mening kulturella värden av uppenbart neoliberal karaktär: livslångt lärande, frihet, utvecklande av nya sätt att tänka och handla, individuell identitet, den autonoma individen. De obligatoriska temaområdena som läroplanen nämner (här endast några exempel) ger utrymme för tolkningar. Handlar *att växa som människa* om ett individuellt eller ett relationellt växande? Syftar *kulturell identitet* på subgruppstillhörighet, nationalism eller världsmedborgarskap? Innebär *kommunikationsfärdigheter* teknik eller relationer och vilket är sambandet mellan *deltagande demokrati* och *entreprenörskap*? Den finländska läroplanen präglas jämsides av såväl universella som kulturella värden. Som fostrare av ditt barn, dina vänners barn, dina studerande och dina medmänniskor är du aldrig neutral. Hur vill du att världen ska se ut? Vilka värden präglar din fostran?

”Att tro att de politiska, moraliska eller religiösa värderingarna går att exkludera från umgänget med den människa man umgås med är att bedra sig själv.”